

■ Рыштаванні Бацькаўшчыны

Руіны манастыра па перыметры ў наш час.

Кляштар картэзіянцаў у Бярозе спадзяецца на добрых людзей

СУМ МАЎКЛІВАЙ ЗВАНІЦЫ

Картэзіянскі кляштар у Бярозе на гравюры Напалеона Орды.

— Калі помнік уключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурнай спадчыны, то дзяржава павінна апекавацца ім?

— У Бярозаўскім раёне дастаткова ўвагі надаецца падтрымцы годнага санітарнага і тэхнічнага стану нашых помнікаў, у тым ліку і кляштара. Безумоўна, нам бы хацелася правесці поўную рэстаўрацыю помніка, каб ён паўстаў у першародным выглядзе. Але гэта патрабуе вялікіх выдаткаў. У праграму «Замкі Беларусі» бярозаўскі кляштар не трапіў, але быў уключаны ў праграму «Культура Беларусі», і планавалася выдаткоўванне сродкаў з рэспубліканскага бюджэту. Аднак ні ў 2013-м, ні ў 2014 гадах фінансавання па гэтай праграме не адбылося. Таму кіраўніцтва раёна вырашыла зрабіць хаця б частку работ: гэта было справай гонару для раёна. Але ўсё аб'ект аднаўляць за сродкі мясцовага бюджэту было б нерэальна.

Насамрэч у нас яшчэ ў 2008 годзе быў распрацаваны праект рэстаўрацыі брамы картэзіянскага кляштара, мы да яго вярнуліся. Перадалі функцыі заказчыка раённаму УКСу (упраўленне камунальнага

будаўніцтва), яны вялі ўсе работы з падраднай арганізацыяй «Брэст-рэстаўрацыя». Паколькі праект быў распрацаваны даўно, спатрэбілася яго экспертыза і карэкціроўка па цэнах 2014 года. У сувязі з гэтым сума ўжо толькі на праектна-каштарысную дакументацыю была істотная. Усяго на аднаўленчыя работы райвыканкам выдаткаваў 1,5 мільярда рублёў. Старшыня Бярозаўскага райвыканкама Юрый Іосіфавіч Наркевіч адказна падышоў да вырашэння пытання рэстаўрацыі: гэтая брама — на гербе Бярозы, нельга, каб сімвал горада існаваў у выглядзе развалін.

У выніку праведзена рэстаўрацыя брамы. «Брэст-рэстаўрацыя» вельмі адказна падышла да сваіх абавязкаў. Праводзіліся частыя выязныя нарады, на якія запрашаліся зацікаўленыя ў рэстаўрацыі брамы спецыялісты. Галоўны архітэктар праекта Вольга Іванаўна Нечыпурчык распрацавала цікавы і дасканальны праект, які адпавядаў гістарычнаму вобразу брамы кляштара. Напрыклад, на адваротным баку яе з унутранага боку пад дахам знарок пакінута старая тынкоўка XVII стагоддзя, на якую можна паглядзець

як на узор. Гэта таксама заслуга галоўнага архітэктара.

Акрамя таго, каля брамы зроблена добраўпарадкаванне тэрыторыі: дарожку забрукавалі, зрабілі водаадводзенне, таму што там узровень зямлі быў ніжэйшым за асноўны. Зроблены захады для таго, каб захоўваць браму ў тым выглядзе, які атрымаўся пасля рэстаўрацыі.

— Калі раён пачаў важную справу, то, можа быць, будзе працяг? Ёсць жа праект аднаўлення ўсяго помніка, ці не так?

— На жаль, далей работ па рэстаўрацыі пакуль не плануецца. Гэта вялікі выдаткі. У нас была мэта адрэстаўраваць браму, і праект быў толькі на яе рэстаўрацыю. Гэтыя работы мы выдатна выканалі. Пакуль у нас падтрымліваецца той стан, які ёсць. Абкошваем тэрыторыю, прыбіраем. Просім, каб не дапускалі выпадкаў вандалізму ці разбурэння рэшткаў сцен.

— Аб'ект перспектывы для турызму: тут жа Ружаны і Косава недалёка...

— У Бярозаўскім раёне шмат цікавых аб'ектаў гістарычнай і культурнай спадчыны. Таму наш бяро-

заўскі музей распрацаваў больш за 17 турыстычных маршрутаў, якія з'яўляюцца кожны з гэтых аб'ектаў. І картэзіянскі кляштар наведваюць як мінімум кожны чацвёрты госць нашага раёна. Справа ў тым, што кляштар сапраўды вельмі цікавы сваёй гісторыяй і архітэктурай. Ён пабудаваны паводле эскіза манастыра «Гранд Шантрэз» у Францыі, які там дзейнічае дагэтуль. І такіх няма больш нідзе ў свеце.

Манастыр пабудаваны ў прыгожым і маляўнічым месцы. Сюды часта прыходзяць гараджане і фатаграфуюцца на фоне старажытных сценаў. Картэзіянскі кляштар удзельнічае ў культурным жыцці раёна. Тут праходзяць гарадскія святы. Напрыклад, раённае свята «Дзень пісьменства», шматлікія пленэры і майстар-класы.

— Ёсць яшчэ ў раёне помнікі, занесеныя ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурнай спадчыны?

На тэрыторыі раёна знаходзіцца 26 помнікаў, уключаных у дзяржспіс. З іх 2 помнікі гісторыі, якія маюць рэспубліканскае значэнне. Акрамя картэзіянскага кляштара, яшчэ сядзібаркавы комплекс у вёсцы Пескі.

Даведка

Рэшткі былога кляштара картэзіянцаў у Бярозе — помнік архітэктуры XVII стагоддзя, пабудаваны ў стылі барока з элементамі абарончага характару. Кляштарны комплекс уключаў палац Сапегаў, каменны будынак касцёла, жылыя карпусы, келлі манахаў-самотнікаў, бібліятэку, шпіталь, трапезную, аптэку, аранжарэю, гаспадарчыя пабудовы, сад, вадаём. Усё было абнесена магутнай каменнай сцяной з вежамі і капліцай. Уваходам была брама з байніцамі. Пасля паўстання XIX стагоддзя, у якіх удзельнічалі манахі, улады Расійскай імперыі вырашылі закрыць манастыр. Частка яго пабудовы была разабраная (касцёл, келлі, адміністрацыйныя і гаспадарчыя пабудовы), цэгла з іх выкарыстоўвалася для будаўніцтва казармаў для расійскіх салдат. Да цяперашняга часу, акрамя адноўленай брамы, захаваліся рэшткі званіцы, будынку шпіталю, дома Сапегаў, дзве кутнія вежы, часткі сцен. Плошча ахоўнай зоны 7,1 гектара.

— Калі помнікам гісторыі нават у яго цяперашнім стане цікавацца людзі, ці не разглядалі вы магчымасці знайсці прыватнага інвестара, які б падключыўся б да яго ратавання, няхай і маючы на ўвазе свае інтарэсы? Можа быць, ёсць неабывякавыя землякі, якія б маглі дапамагчы сваёй малой радзіме?

— Калі б нехта зацікавіўся аб'ектам, мы б з задавальненнем перадалі яго, райвыканкам садзейнічаў бы ў вырашэнні многіх пытанняў, аказаў бы дапамогу, у тым ліку метадычную, арганізацыйную. Перспектывы там шырокія, але пры гэтым трэба разумець, што патрабуюцца вялікія ўкладанні. Аб'ект важны, каштоўны, рэспубліканскага ўзроўню. Ён мог бы прыносіць карысць і радасць.

Ларыса ЦІМОШЫК,
timoshyk@viazda.by
Бяроза — Мінск

■ Слова краязнаўцу

ПА СПРАВЕ ПЕРШАЙ БЕЛАРУСКАЙ ШКОЛЫ...

Першай беларускай школай на Лідчыне стала школа ў вёсцы Збяны. У 1914 годзе ў Збянах згарэў будынак старой навучальнай установы і яшчэ да пачатку Першай сусветнай вайны сяляне атрымалі страхоўку ды купілі будаўнічыя матэрыялы. Пры канцы 1915 года новы будынак быў узведзены, а вясцоўцы, скарыстаўшыся сваім правам, адкрылі беларускую школу, якая існавала тут да сярэдзіны 1920-х гадоў.

У 1923 годзе дзейнасць найстарэйшай на Лідчыне беларускай школы ў Збянах была прыпынена. «Усе нашыя людзі былі рады, што дзеці неяк хутка навучаліся і чытаць, і арытмэтыкі. Але хутка здарылася няшчасце:

нашага вучыцеля інспектар Лідскага павету, пан Вайтовіч прымусіў паехаць на польскія курсы ў Кракаў, а другога вучыцеля-беларуса на яго месца не прызначыў, і замёрла наша беларуская школа» — 13 чэрвеня 1923 года пісалі сяляне ў беларускую газету «Наш Сьцяг» (арфаграфія і пунктуацыя тут і далей захоўваюцца).

Вясной 1925 года жыхары вёскі Збяны падпісалі да павятовага школьнага інспектара дэкларацыю за беларускую школу, а потым нягледзячы на ціск, дружна патрабавалі свайго. Тады ўлады вырашылі перанесці будынак збянскай школы ў Беліцу. Сяляне, высілкамі якіх гэта школа будавалася, пісалі пратэсты ў Міністэрства асветы і да мясцовых улад. Аднак адказу не атрымалі. У лютым 1926 года «ад староства прыехалі тэхнікі ўжо разбіраць гэты будынак. На дамаганьне кіраўнікоў збору, каб сяляне далі рабочых і падводы, усе жыхары вёскі Збяны катэгарычна адмовіліся і на сходзе вырашылі зра-

біць яшчэ адпаведныя крокі, каб уратаваць з такім трудом збудаваную іхнімі рукамі для сваіх дзетак школу, для чаго праз дэлегацыю з'яўнуліся да Пасольскага Клубу Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады аб атрыманьні іх дамаганьняў» — пісала газета «Беларуская Ніва».

Па справе школы дэлегацыя збянскіх сялян спецыяльна сустрэлася ў Вільні з беларускім паслом у Сейм Сымонам Рак-Міхайлоўскім, які якраз у гэты час лячыўся ў Вільні. Рак-Міхайлоўскі не мог асабіста выехаць у Варшаву, таму 17 студзеня 1926 года даслаў тэлеграму ў Міністэрства асветы і ўнутраных спраў такога зместу: «Назначаны праз Лідскага Старасту супраць волі гміннай рады войт Беліцкай гміны Вадэйка пад намовамі ксяндза з фальварку Нячэча проці волі ўсяе люднасці пераносіць з дазволу Старасты школьны будынак, збудаваны майсцовай люднасцю з вёскі Збяны да мястэчка Беліца Лідскага павету. Пратэстуючы проці

бяспраўя і пагвалчання правоў беларускай люднасці, прашу аб безадкладным затрыманні разборкі будынку да часу належнага вырашэння гэтай справы паводле скаргі сялян вёскі Збяны, перасланай Беларускаму Клубам да Міністэрства Асветы ў красавіку леташняга году.

Рак-Міхайлоўскі, дэпутат».

Аднак абараніць сваю школу беларускія сяляне не змаглі.

Першая беларуская школа адкрыта 13 лістапада 1915 года ў Вільні на Юр'еўскай вуліцы дзякуючы намаганням Алаізы Пашкевіч (Цёткі) і Баляслава Пачобкі. І таму па ўсёй Заходняй Беларусі беларуская грамадскасць святкавала 10-ю гадавіну існавання беларускай школы.

А мы хутка можам святкаваць 100-гадовы юбілей першай афіцыйнай беларускай школы на Лідчыне.

Леанід ЛАЎРЭШ